

PLAĆENICI, PRIVATNE VOJNE KOMPANIJE I NJIHOV TRETMAN U MEĐUNARODNOM PRAVU

Adnan Duraković *

UDK: 355:334. 7

334. 7:355

341:334. 7

334. 7:341

Pregledni rad

Primljeno: 18. X. 2011.

Prihvaćeno: 6. II. 2012.

Sažetak

Priroda suvremenih odnosa u kojima djeluju brojne asimetrične prijetnje, potreba država da na međunarodnom i unutarnjem planu ostvare interese i održe stabilnost, a da im ruke nisu vezane moralnim, političkim i pitanjima efikasne uporabe vojne sile, bez potrebe pravdanja eventualnih ljudskih žrtava i gubitaka na bojnopolju, okreće države jednom od najstarijih zanimanja na svijetu, novačenju i korištenju plaćenika. Individualno plaćeništvo nije nestalo u potpunosti, ali je obim njegova korištenja i priroda tih usluga prevladana pomoću novog oblika angažiranja privatne vojne sile kroz privatne vojne kompanije. Rad govori o nekim aspektima reguliranja ovih pitanja u međunarodnom humanitarnom, ratnom i kaznenom pravu.

Ključne riječi: plaćenici, privatne vojne kompanije, međunarodno ratno pravo, međunarodno humanitarno pravo, međunarodno kazneno pravo

UVOD

Plaćeništvo je nesumnjivo stari zanat pa kao takav i danas podliježe vječnim zakonima tržišta rata koje ima svoje naručitelje i ponuđače. Povijesno gledano potreba za plaćenicima smanjila se onoga trenutka kada su se države u 19. stoljeću birokratizirale i uvele regularne vojne snage na principu obavezne vojne službe za građane. Uz tradicionalni oblik plaćeništva i ponude privatne vojne sile, o čijem statusu će rad govoriti, imamo i nove oblike angažiranja privatnih vojnih kompanija i kapaciteta koje djeluju u sivoj odnosno još precizno nereguliranoj zoni prava.

Kao protivnik u asimetričnim sukobima pojavljuju se mali, nevidljivi, fleksibilni neprijatelji koji traže meke mete, a glavna obrana protiv njih je jačanje fizičke zaštite potencijalnih meta. To zahtijeva visoku taktičku ekspertizu, vatrenu moć, manevar,

* Adnan Duraković (adnan.durakovic@prf.unze.ba) docent je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici, Bosna i Hercegovina.

mobilitet i visok stupanj tolerancije na kolateralnu žrtvu. Kao pandan opasnim nedržavnim igračima uključuju se privatne kompanije. Neke od tih kompanija su sigurnosne, neke su vojne, a neke su nekada vojne, a nekada sigurnosne. Analiza međunarodnog humanitarnog i ratnog prava, a prije svega važećih instrumenata međunarodnog humanitarnog prava Ženevskih konvencija iz 1949. i Dopunskog protokola iz 1977. godine, Haških konvencija iz 1899. i 1907., rezolucija Generalne skupštine kao i regionalnih dokumenata uz pregled znanstvenih radova iz ovog područja, treba pojasniti status privatne vojne kompanije, odnosno diferencirati tko je plaćenik, a tko zakoniti sudionik u sukobima ili joj odrediti neki treći status koji bi joj pripadao ovisno o njenoj ulozi i odnosu s drugim sudionicima u oružanom sukobu. Prema Prvom dopunskom protokolu Ženevskim konvencijama iz 1977. godine plaćenici nemaju status boraca nego im svaka država može suditi kao običnim kriminalcima. Međutim, kompanije su pravne osobe sa sasvim drugačijom prirodom djelovanja i osnivanja uzimajući u obzir specifičnu djelatnost kojom se bave i specifičan odnos s državom u kojoj se registriraju i u kojoj djeluju što utječe i na tumačenje članka 47. Dopunskog protokola.

RAZLOZI ZA I PROTIV ANGAŽMANA PLAĆENIKA I NJIHOVIH USLUGA KAO PRIVATNE VOJNE SILE

Prije više od jednog stoljeća Max Weber je definirao državu kao entitet koji ima monopol na upotrebu fizičke sile radi ostvarivanja svojih zahtjeva. Razlog leži u tome da je Max Weber državu promatrao kroz prizmu nacionalne države i njenog simbola – oružanih snaga u određenju njenog teritorija i stanovništva. U sklopu toga postojale su zakonske i ideološke zabrane da se vojna vještina smije prodavati ili kupovati kao bilo koja druga roba (Nyamuya i Sheehy, 2006.).

Privatno nasilje je stavljeno pod zabranu u svakodnevnim odnosima među pojedincima putem kaznenog prava ostavljajući mu prostora kroz tradicionalne institute nužne obrane i krajnje nužde, dok je u domeni organiziranja i uporabe vojne sile ustanovljena bezuvjetna odvojenost države od pojedinca. Pojedincu je negirano bilo kakvo pravo i sloboda u segmentu organiziranja ili uporabe vojne sile, osim kao pripadniku vladinih oružanih snaga.

Suvremeno političko-sigurnosno okruženje okarakterizirano je povećanjem sukoba niskog intenziteta, visoke letalnosti uz sveprisutno smanjivanje veličine oružanih snaga i potrebom za profesionalizacijom ratovanja, sve većom osjetljivošću na pritisak javnosti zbog stradanja redovnih vojnika, često i u uvjetima kada su vlade izložene jednostranom ili multilateralom političkom ili vojnom pritisku i intervencijama, s rizikom od građanskog rata i unutarnjeg sukoba – vlade su prinuđene tražiti pomoć u privatnim vojnim/sigurnosnim kompanijama ili od pojedinaca koji nude takve usluge na tržištu.

Pojava novih igrača na međunarodnoj sceni, koji odbijaju ograničenja koja postavljaju države i koji sada djeluju kao nedržavni faktori, još su jedan novi sigurnosni

fenomen. To su multinacionalne kompanije, nevladine organizacije, međunarodne organizacije kao i razni oblici transnacionalnog kriminala i terorizma. Mnoge države se nalaze u vakuumu nastalom raspadom blokovskih odnosa, neke su u strahu od dominacije regionalnih ili svjetskih sila, zbog čega se kod nekih od njih javlja potreba da oružjem kreiraju unutarnje i međunarodne odnose, da steknu ili obrane pozicije vladajućih elita neovisno čak i od političke volje domaćeg stanovništva.

Taktički gledano, kao protivnici u asimetričnim sukobima akteri se pojavljuju kao mali, nevidljivi, fleksibilni neprijatelji koji traže meke mete, a glavna obrana protiv njih je jačanje fokusa na fizičkoj zaštiti potencijalnih meta. To zahtijeva visoku taktičku ekspertizu, vatrenu moć, manevar, mobilnost i visok stupanj tolerancije na kolateralnu žrtvu. Razvoj novih borbenih sustava omogućuje da se kompleksna tehnološka pozadina za borbu protiv novih neprijatelja može osloniti i na jednostavni organizacijski okvir. Glavna prepreka modernom ratovanju koje teži da ne bude ničim limitirano, osim gornjom granicom efikasnosti ljudskih i tehničkih resursa su složeni hijerarhijski, socijalnopravni i birokratski sustavi nastali u 20. stoljeću koji imaju linijske funkcije i osoblje, kao i visok stupanj osjetljivosti na ljudska prava i krvoproliće.

Osnovni je problem kod asimetričnog ratovanja uspostava učinkovitog zapovijedanja koje ima kontrolu i odgovornost uz oslonac na obavještajne informacije iz brojnih ljudskih i tehničkih senzora. Politički rizici i smanjivanje gubitaka i odgovornosti prema javnosti svode rješenja na potrebu da se u igru uključe plaćenici i privatne vojne kompanije. "Zbog promjenjive političke atmosfere u kojoj su nastali, međunarodni zakoni o statusu najamnika i njihovom sudjelovanju u ratovima iznimno su strogi. Najamništvo je, možda, jedan od najstarijih zanata na svijetu. Nekada, u vrijeme talijanskih gradova-država bilo je uobičajeno da papa i *condottieri* sklope ugovor na osnovu kojega ovaj iznajmljuje strane vojnike za zaštitu. U sedamnaestom i osamnaestom stoljeću, Švicarci su bili slavni po svojim bataljunima koji su stajali na raspolaganju drugim europskim državama" (Gatman i Rif, 2003.:302).

Još jedan podatak govori u prilog tome da je plaćeništvo u srednjem vijeku bilo veoma dobro formacijski organizirano i taktički upotrebljivo. U spisima kancelarije šibenskoga kneza Fantina de Cha de Pesara¹ stoji da se "mletačka posada u Šibeniku sastojala od plaćenika koji su u službu ulazili s vlastitom opremom i naoružanjem. U razdoblju kad je nastao navedeni izvor od 1441. do 1443. godine, šibenska posada brojila je 88 ljudi, podijeljenih u pet jedinica. Od toga su petorica bili zapovjednici, svaki sa slugom, potom je bilo pet kaplara, također svaki sa slugom, te 64 samostrelca, tri kopljanika i jedan kovač" (Brnardić, 2008.:59-70).

"Prije Westfalskog mira 1648. godine bilo tko s dovoljno novca mogao je okupiti vojsku. Poslije toga usvojen je sistem građanske lojalnosti nacionalnoj državi i koncept stajajuće vojske. Ali i danas su moderne države zadržale običaj da nacionalne stajajuće vojske zamjenjuju s unajmljenom podrškom"² (Scheimer, 2009.:615).

¹ Kolanović, Josip (1989.) "Spisi kancelarije šibenskoga kneza Fantina de Cha de Pesaro 1441-1443". U: *Povijesni spomenici Šibenika i njegova kotara*, svezak III. Šibenik: Muzej grada Šibenika.

² Francuska Legija stranaca je jedinstvena formacija.

Povijesno, potreba za plaćenicima smanjila se onoga trenutka kad su se države u 19. stoljeću birokratizirale i kada su iznjedrene stabilne piramidalne strukture zapovijedanja u oružanim snagama, a s kojima je država mogla zadovoljiti sve svoje potrebe za uporabom sile. Nakon toga su države zabranjivale i stavljale van zakona plaćeništvo. Iako su države unutarnjim zakonodavstvom zabranjivale miješanje privatnog sektora u poslove obrane i sigurnosti, rado i kada god su mogle koristile su privatnu inicijativu u vanjskim poslovima, naročito u kolonijama.

Posljedično se sada javlja novi tip plaćenika koji je neovisan kao "ptica selica", a čiji su obrisi najbolje vidljivi u postkonijalnoj Africi. Plaćeništvo je imalo legitimitet samo u jednom kratkom periodu nakon Drugoga svjetskog rata kada je obimno korišteno u Africi, nakon čega su rezolucijama Ujedinjenih naroda (UN) i Organizacije afričkog jedinstva (OAU) sudionici označeni kao kriminalci u međunarodnom kaznenom pravu (Gaultier et al., 2001.:16).

U radu će se pokazati da je bez sumnje kroz postojeće međunarodne izvore prava određeno individualno plaćeništvo. Ženevske konvencije iz 1949. godine i Dopunski protokol iz 1977. i Međunarodna konvencija protiv novačenja, korištenja, plaćanja i osposobljavanja plaćenika iz 1989. godine, a i neki drugi izvori prava koji će biti spomenuti, slažu se da je plaćenik osoba koja se novači s namjerom da se bori u oružanom sukobu, motivirana je osobnom koristi i dobiti koja je veća od dobiti koja je obećana ili plaćena borcima sličnog ranga, nema državljanstvo niti je stanovnik teritorija strane u sukobu, i nije po službenoj dužnosti poslana od države koja nije strana u sukobu kao pripadnik njenih oružanih snaga. Kako Haške konvencije iz 1907. godine ne negiraju pravo državljanima jedne države da stanu na stranu druge države boreći se u njenim oružanim snagama kao zakoniti borci, ili kao što je definirano Ženevskim konvencijama, osobe koje imaju status legalnog borca ili ratnog zarobljenika ne mogu se smatrati plaćenicima, jer plaćenicima su negirane privilegije po osnovu statusa legitimnog borca, odnosno ratnog zarobljenika.

Primjerice, status "zakonitog borca" normativno je određen Trećom ženevskom konvencijom i Prvim dopunskim protokolom Ženevskim konvencijama, a operativno putem nacionalnih zakona. Da bi pojedinci bili smatrani "zakonitim borcima" (koji mogu prema članku 4. Treće ženevske konvencije biti pripadnici redovnih postrojbi ili članovi paravojnih snaga, milicija ili dobrovoljnih postrojbi), moraju ispunjavati sljedeće odredbe: a) da im zapovijeda osoba odgovorna za svoje podčinjene; b) da imaju određeni i na daljinu prepoznatljiv znak raspoznavanja; c) da otvoreno nose oružje i d) da svoje operacije izvode u skladu s ratnim zakonima i običajima.

S obzirom na to da je plaćenicima uskraćeno da budu legitimni borci ili zarobljenici, određuje im se status kriminalaca pojedinaca, bandita – organizirane skupine kriminalaca ili terorista ovisno o unutarnjem zakonodavstvu, iako plaćenici u oružanom sukobu mogu i sami poštivati međunarodno humanitarno pravo.

Razlog tome se može naći prije svega u pravu na rat i pravu rata. Samo legitimne vlade bilo demokratske ili autokratske, odnosno vlade koju priznaju njeni građani i međunarodna zajednica ili pokreti koji namjeravaju postati takve vlade uz ostale uvjete koji trebaju biti ispunjeni, imaju pravo objaviti odnosno voditi rat. Rat se

može objaviti od strane koja ima autoritet to učiniti kao krajnje sredstvo koje treba dovesti do promjene situacije do koje je dovela – prouzročila rat i po mogućnosti mora biti inspirirana ispravnom pobudom. Dodatni uvjet otpočinjanja rata je proporcionalnost svih zala koja će prosteći iz rata i koristi koje dolaze od vođenja rata. S obzirom na to da je dozvoljen samo obrambeni rat, ili oružane operacije koje je odobrilo Vijeće sigurnosti na osnovi Povelje Ujedinjenih naroda, glava VII., onda je svako drugo vođenje rata agresija. Agresija može biti počinjena na drugu državu ili unutarnja prema vlastitom stanovništvu.

Međunarodnim humanitarnim pravom izričito su zabranjeni nediskriminirajući napadi na civilno stanovništvo od strana u unutarnjem sukobu, ali pri tome istim dokumentima status nedržavnog faktora nije dignut na rang zakonitog borca. Osobe koje sudjeluju u unutarnjem sukobu imaju definiran status unutarnjim zakonodavstvom, a ne Ženevskim konvencijama. To državnim snagama daje mogućnost kaznenog gonjenja sudionika u sukobu, jer takvi sudionici nemaju status ratnih zarobljenika, ali se podrazumijeva postupanje s minimalno prihvatljivim tretmanom ljudskih prava. Uporaba privatnih sigurnosnih kompanija u unutarnjem sukobu temelji se isključivo na suverenitetu države, ustavu i zakonu koji im daju ovlasti za primjenu zakona, a ne na temelju međunarodnog prava koje rješava međudržavne sukobe.

Angažiranje plaćenika, kako je definirano međunarodnim pravom, očigledno je posljedica gubitka autoriteta ili legitimiteta onoga tko ih angažira u unutarnjem ili međunarodnom sukobu. Njihovo angažiranje je sredstvo preokreta u ratnom sukobu, ili sredstvo održavanja *statusa quo*, uz uvjet da je moralno-etički aspekt rata, koji može biti i ispravan, nebitan, jer se oni za vođenje ratnih operacija angažiraju isključivo na novčanoj stimulaciji. Ta činjenica izjednačava plaćenike s kriminalcima bez obzira na nivo njihove vojne vještine ili organizacije koja može biti na znatno višem nivou nego kod navedenih drugih sudionika u oružanom sukobu.

Uvođenjem novca kao moralno-etičkog aspekta za vođenje rata negira se pravo na rat kao takvo. Negiranjem prava na rat krši se i najvažnije dobro, a to je pravo na mir, i time stvaraju preduvjeti za sva druga kršenja međunarodnog prava. Otpočinjanjem ili vođenjem rata zbog novca zamagljuje se civilizacijska dostignuća prava na rat, kao krajnjeg sredstva, čime je počinjen zločin nad zločinima koji ne može opravdati ni naknadno poštivanje međunarodnog ratnog ili humanitarnog prava.

Osnovni cilj s kojim se unajmljuju plaćenici jest ostvariti prevagu u oružanom sukobu protivno pravu na rat koristeći osoblje koje je spremno djelovati u uvjetima u kojima regularne snage nisu voljne (moralna pitanja, pitanja podrške ili legitimiteta za vođenje rata ili etična upitnost samog sukoba) ili nisu dovoljno efikasne (nemaju vojno znanje ili vještinu da pariraju suprotnoj strani) u zamjenu za novčani ekvivalent kao cijenu za rizik ili cijenu za nepostavljanje pitanja. Time se oružani sukob izaziva ili produžava na štetu oslobodilačkih pokreta ili vlada, što je bilo i predmetom osude brojnih rezolucija UN-a ili konvencija Organizacije afričkog jedinstva.

Pojavom privatnih kompanija koje se angažiraju direktno u oružanom sukobu poremećeno je poimanje individualnog plaćeništva. Kompanije nisu fizičke osobe, ne

mogu se izjednačiti s pojedincima iza kojih mogu stajati i države ili njeni predstavnici iako se njihova upotreba, osim u skladu s postojećim normama međunarodnog prava, može smatrati plaćeništvom i time kriminalom.

To je prije svega slučaj kada država ili UN ne stoje svojim legitimitetom iza njih kao što bi stajale iza svojih oružanih snaga, uza sve uvjete koji se traže za zakonito djelovanje oružanih snaga u međunarodnom sukobu. Pošto su plaćenici civili koji nelegalno uzimaju udio u oružanom sukobu, oni kao takvi u unutarnjem sukobu djeluju protivno pravu države, kao i kompanije koja ih angažira ako nisu za to ovlaštene od same države, a u međunarodnom sukobu ukoliko nisu u skladu sa Ženevskim konvencijama pod odgovarajućim zapovjedništvom i drugim ispunjenim uvjetima za zakonitog borca. Kako se samo komercijalnim ugovorom ne može steći ovaj status, oni bi tada padali pod zakonsku definiciju plaćenika uz uzimanje u obzir i drugih uvjeta koji ih definiraju.

Ovo razmatranje se odnosi na kompanije koje se koriste za oružani sukob, a ne one koje obavljaju sigurnosne ili druge poslove. Tipičan primjer je transfer trupa, a time i osoblja kompanija iz jedne zemlje u drugu bilo po pozivu zemlje domaćina ili na osnovu rezolucija Vijeća sigurnosti kad se karakter rata pretvara od međunarodnog u unutarnji sukob, jer se kompanije koriste radi borbe s nedržavnim akterima, pa se prema tome definiraju kao poslovi sigurnosti.

Iako se bez sumnje negira pojedincima pravo da upotrebljavaju privatnu vojnu silu čak i ako su angažirani od vlada, pod uvjetom da je dominantan motiv angažiranja novac ili materijalna korist, postavlja se pitanje nove vrste unajmljivanja vojne sile. Ona je djelomično definirana kroz postojeće instrumente koji reguliraju plaćeništvo pojedinaca, plaćeništvo skupine plaćenika, njihovog opremanja, transporta, skrivanja, novačenja i upotrebe. Ali dosljednom primjenom postojećih instrumenata može se uočiti kada je upotreba kompanija zakonita, a kada nije.

Kao što će biti više rečeno u daljnjem tekstu kompanije su većinom privatne, registriraju se i djeluju na temelju zakona matične države i države u kojoj djeluju. Time one nisu ilegalne organizacije i to ih razlikuje od plaćenika, ali upravo to i otvara brojna pitanja. To vrijedi pod uvjetom da kontrola i prijenos javnih ovlasti od strane države koja ima isključiva prava u poslovima vođenja unutarnje sigurnosti ili rata, po međunarodnom ih pravu tretira dijelom snaga za provedbu zakona ili vlastitih oružanih snaga – vrši njihovu kontrolu u skladu sa zakonom (unutarnja odgovornost) i za njihovu upotrebu snosi odgovornost u međunarodnom sukobu (odgovorajuće zapovjedništvo). Bez obzira na sve, države su dužne poštivati Ženevske konvencije što znači da im je dužnost progoniti počinitelje ratnih zločina.

U protivnome bi se moglo desiti da se i u ovoj specifičnoj industriji formiraju, kao i kod pranja novca, porezne oaze i *offshore* kompanije koje nastaju i nestaju nakon što su obavile posao, a na taj bi se način stvorilo više štete nego koristi. Rad će tretirati osobnost privatnih kompanija u međunarodnom humanitarnom pravu i distinkciju u odnosu na individualne plaćenike.

INSTRUMENTI MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG I RATNOG PRAVA KOJI REGULIRAJU STATUS PLAĆENIKA

Važeći instrumenti međunarodnog humanitarnog prava su Ženevske konvencije iz 1949. godine i Dopunski protokoli iz 1977. godine kao i Haške konvencije iz 1899. i 1907. godine. Prema Prvom dopunskom protokolu Ženevskim konvencijama iz 1977. godine plaćenici nemaju status boraca nego im svaka država može suditi kao običnim kriminalcima i u članku 47. ovoga protokola (Ženevske konvencije 1949. i Dopunski protokoli 1977., 1999.:257) kaže se da:

1. Plaćenik nema pravo da bude borac ili ratni zarobljenik.
2. Plaćenik je svaka osoba koja je:
 - a) posebno unovačena lokalno ili u inozemstvu da bi se borila u oružanom sukobu; koja
 - b) stvarno direktno sudjeluje u neprijateljstvima;
 - c) ima motivaciju da sudjeluje u neprijateljstvima uglavnom sa željom za osobnim dobitkom i kojoj je od strane u sukobu ili u njeno ime obećana materijalna nadoknada znatno veća od one koja je obećana ili plaćena borcima sličnog ranga ili funkcije u oružanim snagama te strane;
 - d) nije državljanin strane u sukobu niti ima prebivalište na teritoriju koji kontrolira strana u sukobu;
 - e) nije pripadnik oružanih snaga u sukobu; i
 - f) nije poslana od države koja nije strana u sukobu po službenoj dužnosti kao pripadnik njenih oružanih snaga.

Osim ovog Protokola kao međunarodni izvori koji reguliraju status plaćenika su Međunarodna konvencija protiv novačenja, korištenja, plaćanja i osposobljavanja³ iz 1989. godine (Abrisketa, 2007.:7), a Organizacija afričkog jedinstva – *Organisation of African Unity* (OAU) donijela je 1972. godine i Konvenciju o eliminiranju plaćeništva u Africi (Kinsey, 2008.:2). Ona je doživjela izmjene i dopune te ponovno objavljena 1977. godine. Iz navedenog se vidi da je status plaćenika detaljno reguliran u više pravnih izvora i kao takav je prepoznatljiv.

Specijalne konvencije o plaćenicima mogu se podijeliti na regionalne i međunarodne. Nabrojati ćemo neke od njih uz kratak opis njihova sadržaja.

Konvencija iz 1989. godine (*International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries*, 4. prosinac 1989., ICRC, *International Humanitarian Law – Treaties & Documents*),⁴ u članku 1. kaže:

³ Puni naziv je "International Convention on the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries" iz 1989. godine i "Convention for the Elimination of Mercenaries in Africa" iz 1972. godine.

⁴ „The International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries“ usvojena je od strane UN-a , G. A. Res 44/34, U. N. GAOR 6th Comm., 44 th Sess., 72d plen. Mtg., Annex, Agenda Item 144, U. N. Doc, A/44/766 (1989). Dostupno na :<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/530>.

1. Plaćenik je bilo koja osoba koja je:

- a) posebno unovačena lokalno ili u inozemstvu u namjeri da se bori u oružanom sukobu; koja
- b) ima motiva da sudjeluje u neprijateljstvima s osnovnom željom da pribavi privatnu korist, i zapravo joj je obećana od strane ili u ime strane u sukobu materijalna kompenzacija koja je značajno veća od one koja je obećana ili plaćena borcima sličnog ranga ili funkcije u oružanim snagama te strane;
- c) nije državlanske pripadnosti strane u sukobu niti stanovnik teritorija kontroliranog od strane u konfliktu;
- d) nije pripadnik oružanih snaga strane u sukobu; i
- e) nije poslan od strane države koja nije strana u sukobu po službenoj dužnosti i kao pripadnik njenih oružanih snaga

2. Plaćenik je također osoba koja je u bilo kojoj drugoj situaciji ili :

- a) posebno unovačena lokalno ili u inozemstvu sa svrhom participiranja u konkretnom aktu nasilja s ciljem: (i) rušenja vlade ili na drugi način urušavanja ustavnog poretka države; ili (ii) urušavanja teritorijalnog integriteta države; koja
- b) ima motiva da sudjeluje u tome s ključnom željom za značajnom privatnom dobiti i ubrzana obećanjem ili plaćanjem materijalne kompenzacije;
- c) nije državlanske pripadnosti niti stanovnik države protiv koje je taj akt usmjeren;
- d) nije poslan od strane države po službenoj dužnosti; i
- e) nije član oružanih snaga države na čijem teritoriju je akt poduzet.

Članak 2. kaže da bilo koja osoba koja novači, koristi, plaća ili osposobljava plaćenike definirane člankom 1. ove Konvencije čini prijestup koji se definira ovom Konvencijom. Članak 4. kaže da se je djelo počinjeno od strane bilo koje osobe koja pokuša počinuti jedno od djela u Konvenciji (pokušaj), ili kao sudionik osobe koja je počinila ili pokušala počinuti bilo koje od djela koja su navedena u Konvenciji. Iako je individualno novačenje i korištenje plaćenika zabranjeno, državama se u članku 5. ta aktivnost posebno zabranjuje.

Prema članku 5. kaže se da:

1. država stranka neće novačiti, koristiti, plaćati ili osposobljavati plaćenike i zabranit će takve aktivnosti u skladu s odredbama Konvencije;
2. države stranke neće novačiti, koristiti, plaćati ili osposobljavati plaćenike sa svrhom suprostavljanja legitimnim neotuđivim pravima naroda na samopredjeljenje, kako je prepoznato od strane međunarodnog prava i u skladu s njim poduzet će odgovarajuće mjere da spriječi novačenje, korištenje, plaćanje ili osposobljavanje plaćenika za tu svrhu; te da će
3. definirati kaznena djela koja su definirana u Konvenciji i koja će biti kažnjiva odgovarajućim kaznama uzimajući u obzir tešku prirodu ovih djela.

I ova Konvencija je kristalizacija ranijih odredbi međunarodnog običajnog prava i rezolucija Generalne skupštine i usmjerena je prema kažnjavanju plaćenika i onih koji organiziraju njihove aktivnosti (Nyamuya i Sheehy, 2006.:15, 16)⁵. Za takve osobe predviđa se izručenje ili suđenje pred vlastitim sudom.

Prema Konvenciji bilo koja država stranka će u skladu s Konvencijom, ako ima spoznaju da je počinjeno djelo iz Konvencije, ili se ono trenutno čini, ili će biti počinjeno, informaciju proslijediti direktno ili preko Generalnog sekretara UN-a državi stranci koja je oštećena. Države će poduzeti mjere u skladu s nacionalnim zakonom kako bi uspostavile kontrolu nad djelom, a pružit će uzajamnu pomoć koja se ne odnosi na uzajamnu pomoć u drugim stvarima.

U članku 16. kaže se da će Konvencija biti aplicirana bez predrasuda prema pravilima koja se odnose na međunarodnu odgovornost država, pravo oružanog sukoba i međunarodnog humanitarnog prava uključujući garancije za status boraca ili ratnih zarobljenika.

Assembly of Heads of State and Government of the Organization of African Unity donio je 1972. godine Konvenciju kojom su plaćenici označeni kao prijetnja „neovisnosti, suverenitetu, teritorijalnom integritetu i harmoničnom razvoju zemalja članica OUA“, da bi poslije nje bila donesena Konvencija o eliminiranju plaćeništva u Africi 1977. godine koja direktno zabranjuje plaćeništvo i kojom se definira tko je plaćenik (Nyamuya i Sheehy, 2006.:14).

Konvencija iz 1972. godine koju je donijela OUA (*OAU Convention for the Elimination of Mercenaries in Africa 1972*)⁶ definira plaćenika kao osobu koja je:

- a) posebno unovačena lokalno ili u inozemstvu s namjerom da se bori u oružanom sukobu;
- b) direktno sudjeluje u neprijateljstvima;
- c) ima motiva da sudjeluje u neprijateljstvima s ključnom namjerom ostvarivanja privatne dobiti, koja je obećana od strane ili u ime strane u konfliktu, a pri tome materijalna kompenzacija značajno prelazi iznos koji je obećan ili plaćen borcima sličnog ranga ili funkcije u oružanim snagama te strane; te koja
- d) nije državljanske pripadnosti strane u sukobu, kao što nije ni stanovnik teritorija kontroliranog od strane u sukobu;
- e) nije član regularnih oružanih snaga strane u sukobu;
- f) nije poslan od strane koja nije strana u sukobu po službenoj dužnosti i kao član njenih oružanih snaga.

U članku 2. daje se definicija plaćeništva. Zločin plaćeništva je počinjen kada pojedinac, skupina ili asocijacija ili tijelo korporacije registrirano u toj državi ili predstavnik

⁵ Report of the Ad Hoc Committee on the Drafting of an International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, U. N. GAOR, 42d Sess., Supp. No43, U. N. Doc. A/42/43 (1987).

⁶ Dostupno na: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/mercenaryconvention.html>.

države ili država sama, prijetnjom oružanim nasiljem s ciljem suprotstavljanja teritorijalnom integritetu druge države ili legitimnim aspiracijama nacionalno-oslobodilačkih pokreta ugrožava proces samoodređenja ili pokazuje pomoću neskrivenih aktivnosti bilo što od sljedećega:

- a) organizira, financira, snabdijeva, oprema, obučava, unaprjeđuje, podržava ili angažira na bilo koji način pojedince, bande ili vojne snage koje se sastoje ili uključuju osobe koje nisu državlanske pripadnosti strane u sukobu i koje djeluju radi osobne dobiti kroz primanje naknade ili druge materijalne kompenzacije;
- b) participira kao individua, skupina, asocijacija ili tijelo korporacije ili vrbuje u bilo koje snage;
- c) reklamira, tiska ili na bilo koji drugi način objavljuje informacije u pogledu paragrafa (a) i (b) ovog članka;
- d) dopušta ili tolerira aktivnosti spomenute u paragrafu (a), (b), (c) i (d) ovog članka koji ima za posljedicu destrukciju života i imovine;
- e) stvarno participira u bilo kojoj aktivnosti spomenutoj u paragrafu (a), (b), (c) i (d) ovog članka koji ima za posljedicu destrukciju života ili imovine;

2. Bilo koja osoba, skupina ili asocijacija, predstavnik države ili država koja:

- a) pokuša počinuti bilo koji čin plaćeništva (od sada pa nadalje smatrat će se zločinom) spomenuto u članku 2. ;
- b) participira kao sudionik bilo kome tko počini ili pokuša počinuti zločin također čini zločin u smislu ove Konvencije.

3. Ovaj zločin će se ukoliko bude počinjen smatrati zločinom protiv mira i sigurnosti države.

Prema članku 5. plaćenici nisu zakoniti borci i ako padnu u ruke protivničke strane neće imati status ratnih zarobljenika. Država će poduzeti mjere koje budu neophodne da uspostavi jurisdikciju nad zločinom u slučajevima da je počinjen na njenom teritoriju, da je počinjen od strane njenih državljana, tijela korporacija registriranih u toj državi, ili od predstavnika države, ili je djelo počinjeno protiv države.

Plaćenik je klasificiran u Konvenciji iz 1977. godine kao bilo koja osoba koja nije nacionalne pripadnosti kao država protiv koje su njegove radnje uperene, unajmljen je, osoba je koja je registrirana ili povezana dobrovoljno s osobom, skupinom ili organizacijom čiji je cilj:

- a) da sruše silom oružja ili na drugi način vladu koja je članica Organizacije afričkog jedinstva,
- b) da naruši neovisnost, teritorijalni integritet ili normalni rad institucija rečene države,
- c) da se na bilo koji način blokiraju aktivnosti bilo kojeg oslobodilačkog pokreta prepoznatog od strane Organizacije afričkog jedinstva (*Organization of African Unity*).

OAU-ova Konvencija o eliminiranju plaćeništva u Africi (*Convention for the Elimination of Mercenaries in Africa*) (Gaultier et al., 2001.:31)⁷ ima dva cilja. Prvi je da definira i stavi van zakona sam status plaćenika i drugo da zabrani akt plaćeništva, o čemu se govori u članku I. Članak I. A kaže: Plaćenik je osoba koja je posebno unovačena lokalno ili u inozemstvu u namjeri da se bori u oružanom sukobu, direktno sudjeluje u neprijateljstvima, motivirana je da uzme udio u neprijateljstvima iz ključnog razloga pribavljanja osobne dobiti koja je obećana od strane u sukobu kao kompenzacija, nije državlanske pripadnosti niti stanovnik teritorija strana u sukobu ili strane koja kontrolira taj teritorij, nije pripadnik oružanih snaga strana u sukobu i nije poslan od države koja nije strana u sukobu u sklopu službene misije kao pripadnik njenih oružanih snaga. Zločin plaćeništva počinjen je od strane individue, skupina ili udruženja, predstavnika države ili države same ako se oružanim nasiljem protivi procesu samoodređenja, stabilnosti ili teritorijalnom integritetu druge države te provodi neki od sljedećih akata: a) skrivanje, organiziranje, financiranje, pomaganje, opremanje, obučavanje, promoviranje, podržavanje ili na drugi način angažiranje bande plaćenika, b) mobiliziranje ili upisivanje ili pokušaj da se mobiliziraju navedene skupine (bände) plaćenika, c) dopuštanje aktivnosti koje su ranije spomenute u paragrafu (a) da se realiziraju izvan bilo kojeg teritorija pod jurisdikcijom ili na bilo kojem mjestu pod njenom kontrolom ili stavljanje na raspolaganje prijevoznih sredstava za prolazak, transport ili druge operacije spomenutih snaga. Bilo koja osoba fizička ili pravna koja počinio zločin plaćeništva koji se definira u paragrafu 2. ovog članka počinila je povredu koja je označena kao zločin protiv mira i sigurnosti u Africi i treba biti kažnjena kao takva. Bitno je napomenuti da je konvencija spomenula i odgovornost pravnih osoba, pritom stvarajući uvjete i za odgovornost korporacija kao i odgovornost država (kaznena naspram deliktne) (Gaultier et al., 2001.:31).

Obje konvencije opisuju plaćeničku aktivnost kao kriminalno djelo, proglašavaju je ilegalnom te upućuju sve države potpisnice na poduzimanje svih potrebnih mjera za eliminaciju plaćeničkih aktivnosti. Dok obje konvencije kriminaliziraju plaćeničke aktivnosti i zabranjuju njihov rad, pravni izvor iz kojeg vuku korijene definicije plaćenika, Prvi dopunski protokol, to ne čini, već kao krajnju mjeru naglašava da plaćenik nema pravo na status borca ili ratnog zarobljenika.

Unatoč tome treba naglasiti da su se pojavili novi subjekti uključujući i privatne vojne i sigurnosne kompanije u području koje regulira humanitarno pravo, a čiji je status samo djelimično reguliran instrumentima ovog prava. Potreba da se regulira pravni status tih subjekata proizilazi iz činjenice da su privatne vojne i sigurnosne kompanije jedna od rastućih poslovnih grana. Noviji primjer upotrebe ovih kompanija od strane legitimnih vlada zaslužuje pažnju. Tako je "između 1991. i 1995. godine Sijera Leone utonuo u nasilje i anarhiju. Pobunjenici, ali i odmetnuti vladini vojnici počeli su pravi teror nad civilnim stanovništvom – spaljivanje sela, kasapljenje ljudi, odsjecanje šaka, stopala i genitalija. Međunarodna zajednica nije pokazivala naročitu

⁷ OAU Doc CM/817(XXXIX), Annex II, Rev. I, plv7; 1490 UNTS100. Konvencija je usvojena 1977. godine i stupila je na snagu 1985.

volju da se miješa u sukob. (...) Zato se mladi predsjednik Sijera Leonea, kojega je postavila vojska, okrenuo međunarodnom tržištu i unajmio *Executive Outcomes* (EO). Dogovorili su se da EO, u zamjenu za 15 milijuna dolara i koncesiju za kopanje dijamanata, neutralizira pobunjenike i zemlju vrati redu i zakonu. U roku od godine dana, EO je stabilizirao državu u dovoljnoj mjeri da bi se mogli održati predsjednički izbori, prvi u posljednjih dvadeset osam godina. EO pripada industriji privatnih kompanija za sigurnost koje se intenzivno razvijaju u posljednjem desetljeću, i to tako što nude ono što UN ne može – da stanu na jednu stranu, upotrijebe prekomjernu silu i da na kraju, preskupo naplate svoje usluge” (Gatman i Rif, 2003.:300-301).

Individualni je plaćenik, za razliku od korporacijskog, motiviran osobnim avanturizmom i željom za zaradom i kao takav na silu dolazi u sukob s državnim monopolom. Priroda vojnika za iznajmljivanje je takva da djeluje izvan sustava i ondje gdje je razoren unutarnji red kao podloga za vojno znanje i organizaciju sile i njenu uporabu (Nyamuya i Sheehy, 2006.:3).

Suprotno od individua koje djeluju u anarhičnom okruženju, privatne vojne kompanije su firme s tradicijom, organizacijskim vještinama nimalo manjima od bilo koje oružane sile moderne države, s respektabilnim brojem zaposlenih, s jakim vezama u vladama i vojnim krugovima, ponekad i njihove produžene ruke prepoznate na tržištu takvih usluga i osnažene autoritetom država u kojima su osnovane da bi popunile praznine u njihovom djelovanju u novim uvjetima. Pored ovih kompanija sve češće se predstavljaju mlade firme koje tek traže svoje mjesto na tržištu (Nyamuya i Sheehy, 2006.:3).

Osnovno pitanje koje se postavlja vezano za individualne plaćenike i kompanije glasi, jesu li to pravno identični pojmovi, jesu li im djelatnosti pod zabranom ili je potrebno reguliranje ili tumačenje pravnog položaja vojnih kompanija na drugi način.⁸

Upotrebom termina plaćenik s povijesnog i socijalnog stajališta obuhvaćene su različite aktivnosti što ne pridonosi tome da pojam postane jasniji, a što u potpunosti ne rješava ni međunarodno pravo koje treba biti analizirano, da bi se vidjelo kako se može unaprijediti to područje (Abrisketa, 2007.:2). Unatoč svemu navedenom, kompanije koje angažiraju plaćenike bilježe porast potražnje za njihovim uslugama što zahtijeva da se i ova oblast osvijetli s aspekta međunarodnog prava (Abrisketa, 2007.:1).

Haške konvencije iz 1907. godine predstavljaju prvi set međunarodnih konvencija koje su regulirale položaj neutralnih sila i osoba u ratu, a koje nisu isključivale pravo državljana jedne zemlje da rade za neprijateljsku državu. Takva osoba koje je anagažirana od strane druge strane sile nije počinila ratni zločin nego se tretira kao vojnik koji služi u stranim oružanim snagama (Abrisketa, 2007.:2). Daljni razvoj humanitarnog prava imamo u Ženevskim konvencijama iz 1949. godine. Posebno je značajna Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12. kolovoza 1949. ili III. ženevska konvencija koja u članku 4. kaže: “A. Ratni zarobljenici, u smislu ove Konvencije, jesu osobe koje pripadaju jednoj od ovih kategorija, a koje su pale

⁸ U Iraku je djelovalo između 25 000 i 50 000 zaposlenih iz različitih privatnih kompanija.

pod vlast neprijatelja: 1. pripadnici oružanih snaga stranke sukoba, kao i pripadnici milicija i dobrovoljačkih odreda koji ulaze u sastav tih oružanih snaga; 2. pripadnici ostalih milicija i pripadnici ostalih dobrovoljačkih odreda, uključujući i pripadnike organiziranih pokreta otpora, koji pripadaju stranki sukoba i koji djeluju izvan ili unutar vlastitog područja, čak i ako je ono okupirano, pod uvjetom da te milicije ili dobrovoljački odredi, uključujući i te organizirane pokrete otpora, ispunjavaju ove uvjete:

- a) da na čelu stoji osoba odgovorna za svoje podčinjene;
- b) da imaju određeni i na daljinu prepoznatljiv znak raspoznavanja;
- c) da otvoreno nose oružje;
- d) da svoje operacije izvode u skladu s ratnim zakonima i običajima. (Ženevske konvencije 1949. i Dopunski protokoli 1977., 1999.:67).

U oružanom sukobu samo legalni borci imaju pravo neposredno sudjelovati. Ukoliko to rade neborci, oni čine ratne zločine i gube svaki zaštićeni status – što će reći da ne mogu biti tretirani kao ratni zarobljenici – a svaki napad na ljude ili imovinu kažnjava se kao običan zločin (Gatman i Rif, 2003.:455).

To znači da osobe koje su prema Ženevskoj konvenciji i prema Prvom dopunskom protokolu označene kao plaćenici nemaju privilegije, jer nemaju status legalnog borca ili ratnog zarobljenika, a sklone su tome da se ne ponašaju u skladu sa Ženevskom konvencijom, odnosno da ne poštuju međunarodno pravo u svojim vojnim operacijama (Abrisketa, 2007.:5). Međutim, stvari ponekad nisu jednostavne ili traže dosta znanja da bi se mogao kvalificirati status određenih kategorija.

Globalni rat protiv terorizma otvorio je veliku debatu u pogledu kvalifikacije vrste sukoba u Afganistanu. Početna je točka da su Sjedinjene Američke Države (SAD) strana u oružanom sukobu. Postavlja se pitanje radi li se o međunarodnom oružanom sukobu (država protiv države), oružanom sukobu koji nema međunarodni karakter (zajednički članak 3. Ženevskih konvencija - Unutarnji sukob), kombinaciji obje vrste sukoba ili neki drugi tip sukoba. U pogledu talibana jasno je da su SAD bile u međunarodnom oružanom sukobu kroz operaciju Operation Enduring Freedom (OEF) od 7. listopada 2001. godine. Ono što je potrebno istaći jest da su talibani *de facto* bili vlada Afganistana od 1996. godine uključujući i period same operacije. Reorganizacija države nije uvjet za primjenu Ženevske konvencije. Nakon što su talibani izgubili vlast i nakon što je stvorena nova vlada Afganistana s predsjednikom Karzaiem, svaki daljnji sukob s talibanima ima nemeđunarodni karakter – unutarnji sukob. U pogledu pripadnika Al-Kaide, kao strane terorističke skupine, kvalificiranje je mnogo kompleksnije. Odnos SAD-a prema njima nije prije 11. rujna bio tretiran kao oružani sukob, ni unutarnji niti međunarodni. Status terorista u pravnom smislu je takav da su tretirani po unutarnjem kaznenom pravu kao kriminalci. Same operacije koje su poduzimane protiv njih bile su primjena zakona. Ako je korišten angažman vojne sile, tada su to bile operacije različite od rata. Međutim, u sukobu s Al-Kaidom sam sukob je iskakao iz klasične paradigme⁹. Odnosno, da bi se pro-

⁹ Status ratnih zarobljenika nije priznat ni pripadnicima Al-Kaide u Guantánamu od strane Military Commissions Act 2006.

matrao kao međunarodni sukob SAD bi trebale biti u sukobu s drugom državom što Al-Kaida nije, a ne bi se moglo govoriti ni o unutarnjem sukobu ili građanskom ratu. Pitanje koje se postavlja jest može li se sukob s Al-Kaidom promatrati u sklopu rata s talibanima kao međunarodni ili kao unutarnji ili niti jedan. Službeni i do sada nepromijenjeni stav prema Al-Kaidi jest da se na terorističku skupinu neće primijeniti Ženevska konvencija zato što ona nije "strana" u značenju Zajedničkog članka 2. Konvencije¹⁰ (Puls et al., 2005.). Protivno tome, ako osoba ima status ratnog zarobljenika to znači da država na njega jednostrano neće primijeniti nacionalno zakonodavstvo. Na toj osnovi pokušat će se usporediti status klasičnog plaćenika i plaćeničkih kompanija i njihovih zaposlenih pripadnika.

Ako se pokuša vidjeti razlika između klasičnih plaćenika i vojnih kompanija moguće je razumijeti i pravne implikacije te razlike prema Prvom dopunskom protokolu.

Plaćenik je svaka osoba koja je posebno unovačena lokalno ili u inozemstvu da bi se borila u oružanom sukobu, motivirana je da sudjeluje u neprijateljstvima uglavnom sa željom za osobnom koristi i kojoj je, ustvari, obećana, od strane u sukobu ili u njeno ime, materijalna nadoknada znatno veća od one koja je obećana ili plaćena borcima sličnog ranga ili funkcije u oružanim snagama te strane. I upravo ovisno o tome da li je neposredno uključena u oružani sukob (što je karakteristika plaćenika) ili nije, kompanija bi se mogla razlikovati po svom statusu od statusa plaćenika, ali to još nije ni izbliza usuglašeno gledište i predmet je rasprava (Abrisketa, 2007.:5).

Druga bitna stvar je da se plaćenici novače za konkretni sukob koji po prirodi ima karakter rušenja vlasti ili ugrožavanja teritorijalnog integriteta. Vojne i sigurnosne kompanije stvaraju se da bi djelovale na duge staze i nisu vezane niti za jedan specifični sukob (Abrisketa, 2007.:8).

Ono što se može reći za kompanije jest da djeluju na bazi ugovora i da djeluju na strategijskom nivou dajući prednost onome tko ih angažira, prije svega na sigurnost i političko okruženje. One prolaze dvije vrste prilagođavanja. Prva transformacija odvija se u zemljama u kojima se osnivaju vojne kompanije i koje ne bi mogle opstati bez podrške službenih vlada tih zemalja. Druga transformacija odvija se u zemljama koje ih angažiraju i inkorporiraju u vlastite snage radi djelovanja.

Među vojnim pravnicima identificiran je problem vezan za razumijevanje raznih oblika ugovarača u sektoru sigurnosti i rata, a koji se može označiti kao ignoriranje dobro osmišljene doktrine uloge civila u ratu. Kontraktori danas operiraju u svojoj zoni koju možemo označiti kao "ničija zemlja" izvan granica vojnog i međunarodnog

¹⁰ Članak 2. Ženevske konvencije za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu od 12. kolovoza 1949. kaže: "Osim odredaba koje trebaju stupiti na snagu još u vrijeme mira, ova će se Konvencija primjenjivati u slučaju objavljenog rata ili svakoga drugoga oružanog sukoba koji izbije između dvije ili više visokih stranaka ugovornica, čak i ako jedna od njih ne priznaje ratno stanje. Konvencija će se također primjenjivati u svim slučajevima okupacije čitavoga ili dijela područja visoke stranke ugovornice, čak i ako ta okupacija ne naiđe ni na kakav vojni otpor. Ako jedna sila u sukobu nije stranka ove Konvencije, sile stranke Konvencije ipak ostaju njome vezane u svojim međusobnim odnosima. One će, osim toga, biti vezane Konvencijom u odnosu na tu silu, ako ta sila prihvaća i primjenjuje njezine odredbe."

prava. Realna je činjenica da s obzirom na to da kontraktori nisu pod formalnom vojnom hijerarhijom i zapovjedništvom, oni su generalno samostalni entiteti (Nyamuya i Sheehy, 2006.:5). U konačnici to znači da se na ove kompanije primjenjuju domaći zakoni tamo gdje su one osnovane i predmet su kontrole domaćeg zakonodavstva koje želi ostvariti uvid u veoma značajan segment kontrole nasilja.

Tako je *The United States Neutrality Act* iz 1939. godine zabranjivao novačenje plaćenika, ali situacija s kompanijama nije se uzimala u obzir. *The Military Extraterritorial Jurisdiction Act* iz 2000. godine primjenjuje se na civile koji služe u američkoj armiji izvan SAD-a i odnosi se samo na kompanije koje rade za Ministarstvo obrane i za djela za koja je minimalna kazna od jedne godine zatvora. Kompanije koje rade za CIA-uzuzete su od ovog zakona. Zemlje na čijem području je počinjen zločin svaku drugu kompaniju mogu tužiti (Abrisketa, 2007.:9).

Godine 1976. provedena je istraga o britanskim državljanima koji su se borili u Angoli. Britanska vlada donijela je zaključak da je domaći zakon neefikasan. *House of Commons Foreign Affairs Committee* proveo je desetljeće poslije saslušanja vezana za upotrebu privatnih kompanija i dao preporuke za regulaciju navedena područja, ali koje nisu postale obvezujuće. Prijedlog se sastoji od šest opcija koje idu od zabrane, licenciranja do dobrovoljnog koda ponašanja privatnih vojnih kompanija (PMC). Danas je jedino Južna Afrika uspjela široko regulirati ovo područje, mnogo ga šire pokrivajući u odnosu na međunarodno pravo. Oni su uspjeli dati definiciju strane vojne pomoći koja pokriva aktivnosti privatnih vojnih kompanija, a uvjet za legalnost poslovanja je odobrenje vlade za takav angažman. Sjedinjene Američke Države koriste revidiran *Uniform Code of Military Justice* (UCMJ) i već spomenuti *Military Extraterritorial Jurisdiction Act* (MEJA) samo za osobe koje rade za Ministarstvo obrane, a ne i za druge agencije. Problem se proteže i na strane državljanke koji su radili za kontraktore, a prema njima se nije mogao primijeniti ovaj zakon. Također, američki zakoni se ne primjenjuju na strane firme u Iraku, a strane državljanke štiti i *Coalitional Provisional Authority* (CPA) *Order 17* u odnosu na iračko i američko pravosuđe, ali odgovaraju pred svojim državama (Scheimer, 2009.:619, 622).

Coalitional Provisional Authority (CPA) *Order 17* pod punim nazivom *Status of the Coalition, Foreign Liaison Missions, Their Personnel and Contractors* iz 2003. godine definirala je u članku 1. da svo osoblje kako vojno tako i civilno, njihova imovina, oprema, fondovi i sredstva nisu subjekt zakona niti jurisdikcije okupiranog područja, čime dobivaju imunitet od procesa po iračkim zakonima. Oni su subjekt jurisdikcije svojih država (odjeljak 2.), osim ako takvo djelo ne postoji u zakonu zemlje iz koje dolazi, i tada se može tražiti od strane CPA da matična država odustane od jurisdikcije kako bi se takav akt podveo pod irački zakon. Imunitet važi za vrijeme trajanja CPA. Ova Odredba je revidirana 2004. godine pod nazivom *Status of the Coalition Provisional Authority, MNF - Iraq, Certain Missions and Personnel in Iraq* gdje se u odjeljku 4. Kontraktori u članku 3. kaže da će kontraktori biti pod imunitetom od iračkih zakonskih procesa u odnosu na radnje poduzete u skladu s odredbama i uvjetima ugovora ili bilo kojom dopunom podugovora. To je obrazloženo nužnošću zaštite zaposlenika ovih kompanija. Istom Odredbom se kaže da će svi, osim pod iznimkama navedenima u ovoj Odredbi, poštovati iračke zakone

i druge propise CPA. Predviđena je i klauzula u odjeljku 5. o mogućnosti odricanja od zakonskog imuniteta i jurisdikcije zemlje koja je poslala kontraktora.

Proces se odvijao na sljedeći način. Kako rezolucije Vijeća sigurnosti nisu osiguravale imunitet koalicijskih trupa u Iraku od procesa pod iračkim zakonodavstvom, sporazum o statusu snaga uspostavljen je pomoću odredbe CPA broj 17. Kako je Prijelazna vlada Iraka preuzela u svoje ruke irački suverenitet, Vijeće sigurnosti je Rezolucijom 1511. na zahtjev iračke vlade reafirmiralo ovlaštenje multinacionalnih snaga u Iraku. Rezolucijom 1546 rečeno je da snage na terenu trebaju imati odgovarajući status kako bi mogle dovršiti svoju misiju te da će djelovati u skladu sa zakonima rata uključujući i Ženevske konvencije. Umjesto postojeće odredbe CPA prije predaje suvereniteta u iračke ruke donesena je *CPA Order 100*. Irak je dobio ustav 2005. godine, ali kako je članak 130. Ustava predviđao valjanost ranijih zakona uključujući Odredbu 17. koja je izmijenjena naknadnom odredbom, ona je i dalje ostala na snazi (Mason, 2009.:1-5). Kada je Privremena koalicijska vlast predala upravljanje Irakom Prijelaznoj iračkoj vladi, navedene odredbe su ostale na snazi sve do okončanja misije koja je bila pokrivena mandatom Vijeća sigurnosti UN-a (31. 12. 2008.). Od tada su kompanije pod jurisdikcijom iračkog pravosuđa, uz napomenu da je sveobuhvatna sudska jurisdikcija praktično zaživjela 2011. godine. Od tada su oni preuzeli sankcioniranje nepravilnosti u postupanju sigurnosnih/vojnih kompanija i njihovih zaposlenika.

Komentirajući decentralizaciju državne kontrole nad uporabom sile, William W. Keller naglašava: „Ove promjene u vojnim odnosima između države i privatnih entiteta sugeriraju da neke države ne mogu više vršiti ekskluzivnu kontrolu nad vojnom silom i ljudstvom. Vojna vještina se sve više privatizira i prodaje. “Opasnost od sve većeg angažmana privatnih vojnih kompanija je samovoljna i rastuća upotreba sile koja je svoj puni vrhunac doživjela u Iraku gdje se kompanije koriste od transporta do ispitivanja zatvorenika (Nyamuya i Sheehy, 2006.:5).

Kao što je zaključio profesor Howe, vodeći profesor na Cambridgeu (Nyamuya i Sheehy, 2006.:6), privatne kompanije nude značajne vojne prednosti. Privatna vojna sila može se pokrenuti i upotrijebiti mnogo brže nego multinacionalne snage ili čak i nacionalne snage. One obično imaju jasno izgrađen zapovijedni lanac i nisu subjekt promjena političkih želja i strahova nacija koje su članice istih. One ne pate od supranacionalnih težnji koje opterećuju supranacionalne snage. One imaju kompatibilnu vojnu opremu, obuku i profesionalni jezik i vjerovatno veće iskustvo zajedničkog rada nego druge *ad hoc* multinacionalne snage. Privatne vojne kompanije su formalno potpuno odvojeni subjekti od svojih država, ali i u stvarnosti one su prešutno ili tajno agenti država u kojima su osnovane, a prema onim državama u kojima su angažirane izraz su i neuspjeha mehanizma globalne sigurnosti, parcijalnih interesa, novčanih prilika za zaradu na krizama, prilika za pojednostavljen izvoz ratne politike (Abrisketa, 2007.).

U takvim odnosima kompanije koje pružaju vojne usluge imaju mogućnost odgovornosti naspram dvije države. Odgovornost prema državi u kojoj su osnovane, a koje vrše nadzor ili kontrolu ili koje stoje iza njih i drugu prema državi u kojoj su

angažirane. Države u kojima postoje kompanije ne nastoje ih zabraniti, nego kroz posebno tijelo žele kontrolirati njihovu upotrebu dajući dozvolu za svaki njihov konkretni angažman. Na taj način nastoje zadržati formalnu neutralnost, a zapravo se aktivno miješaju u pitanja sigurnosti zemalja u koja izvoze svoje usluge. Ove kompanije imaju prednost da izbjegavaju neželjni publicitet za državu i predstavljaju jeftin alat vanjske politike kada stvari postanu loše u prikrivenim ili poluprikrivenim operacijama širom svijeta (Nyamuya i Sheehy, 2006.:9). Osnovno je pitanje može li se preko međunarodnog humanitarnog prava odgovornost države protegnuti i na ove kompanije.

Sastav oružanih snaga problem je države ili zainteresirane stranke. Oružane snage sastoje se od svih snaga, skupina i jedinica koje su: pod zapovjedništvom koje je odgovorno za ponašanje svojih podčinjenih, podvrgnute su sustavu unutarnje discipline koja učvršćuje poštivanje zakona o oružanom sukobu; i čiji pripadnici, bar dok sudjeluju u vojnim operacijama, nose uniformu ili ratnu opremu koja ih razlikuje od civilnog stanovništva (Gatman i Rif, 2003.:455).

S druge strane, osim masovnih vojnih interevencija u političkim i etničkim žarištima javlja se potreba i za ograničenim intervencijama bez puno političke debate, pri čemu cijena igra značajnu ulogu. Uspoređujući tipičnu mirovnu operaciju pod UN-ovom zastavom i operaciju koju predvodi privatna kompanije može se izvući zaključak da će UN u budućnosti ovakve kompanije¹¹ angažirati iz čisto ekonomskih razloga (Adebajo et al., 2000.). Mnoge kompanije koje bi radile za UN više se vole vidjeti kao sigurnosne kompanije koje ne provode agresivne operacije nego kao subjekte koji pružaju zaštitu. Kao klauzule u dogovaranju posla koriste se izrazi što ne treba raditi umjesto što treba raditi i usluge se kreću od razminiranja do logističke podrške. Nevladine agencije koje koriste privatne sigurnosne kompanije su UNHCR, UNICEF, UNDP kao i druge nevladine organizacije (Gaultier et al., 2001.:9) .

Najtipičnije usluge kompanija PMC ili PSC su (Adebajo et al., 2000.:3):¹²

1. Ofanzivne borbene operacije (povlačenje okidača) – PMC
2. Usluge sigurnosti naoružanih kompanija u nestabilnim državama prema privatnim klijentima – PSC
3. Usluge sigurnosti naoružanih kompanija u nestabilnim državama prema javnim i međunarodnim klijentima uključujući sporovođenje zakona i policijske operacije – PMC
4. Humanitarna zaštita, operacije i podrška – PMC/PSC
5. Vojno-obavještajne aktivnosti i savjetodavna funkcija – PMC
6. Razminiranje – PSC
7. Vojna i policijska obuka – PMC/PSC

¹¹ Operacija u Sijera Leoneu koštala je UN 90 milijuna dolara, dok je prema istom izvoru kompaniju EO koštala od 30 do 36 milijuna. Upravo prije sloma mirovne misije *UN Economic and Social Council* prosljedio je rezoluciju u kojoj u isti koš stavlja slobodne strijelce plaćenike i privatne kompanije.

¹² PMC - Privatne vojne kompanije, PSC - Privatne sigurnosne kompanije.

8. Logistika i snabdijevanje u vojnim operacijama – PSC
9. Talačke situacije kao savjetnici i operacije spašavanja – PMC/PSC

Povrede nastale tijekom pružanja komercijalnih usluga od strane PMC i PSC povezane su s djelovanjem prema osobama koje su povrijedile privatno vlasništvo korporacija, odnosno novlaštenim upadima na štice područje ili instalacije, povrede vezane za neovlašteno lišavanje slobode i pritvor, obavljanje obavještajnih aktivnosti u interesu privatnih entiteta, uključujući i elektronski nadzor i snimanja van zakonskog okvira. Teži oblici povreda imaju oblike ratnih zločina i nastaju tijekom oružanih sukoba i poprimaju oblik torture, masovnih ubojstava, napada na civile itd. Opće stanje u području sukoba ide na ruku vršenju povreda međunarodnog prava jer nedostaje stručni nadzor nad kršenjem i evidentiranjem povreda međunarodnog prava (Gaultier at al., 2001.:14). U slučajevima zlouporaba vezanih za ekstrakciju nafte i prirodnih bogatstava, uporaba privatnih kompanija usmjerena je na onemogućavanje prava naroda na normalan politički život i radi održanja diktatura ili uništenja protivnika, umjesto da se ta sredstva usmjere u domaći razvoj, a plaćenje se vrši iz sredstava tih država ili koncesijama.

Konvencija o eliminiranju plaćeništva u Africi iz 1972. definira u preambuli da su aktivnosti plaćenika opasnost po suverenitet, teritorijalni integritet i harmonični razvoj država članica Organizacije afričkog jedinstva označavajući ih subverzivnim aktivnostima. U članku 2. Preambule Konvencije plaćeništvo se određuje kao zločin protiv mira i sigurnosti Afrike i kao takvo je kažnjivo (*OAU Convention for the Elimination of Mercenaries in Africa 1972*).¹³

Henckaerts i Doswald-Beck identificirali su norme međunarodnog humanitarnog prava koje bi se danas mogle smatrati kao običajno pravo. Zahvaljujući njihovom radu to područje je objašnjeno, odnosno možemo upotrijebiti Ženevsku konvenciju koja je običajno pravo: Država je odgovorna za povrede međunarodnog humanitarnog prava koje uključuju:

- a) Povrede počinjene od strane njenih organa, uključujući i oružane snage;
- b) Povrede počinjene od strane osoba ili tijela ovlaštenog od strane države da primijeni državnu silu;
- c) Povrede počinjene od strane osoba ili skupina koje djeluju pod instrukcijama države, ili pod njenim usmjeravanjem ili kontrolom; i
- d) Povrede počinjene od strane privatnih osoba ili skupina koje država prihvaća kao svoje aktivnosti (Henckaerts i Doswald-Beck, 2009.:530).

Primjerice, država je odgovorna za sve akte počinjene od strane osoba koje su dio njenih oružanih snaga što se vidi iz članka 3. Haške konvencije IV. iz 1907. godine i ponovljenog članka 91. Prvog dopunskog protokola, a u Ženevskim konvencijama to se vidi i kroz obvezu država da progoni one koji su povrijedili odredbe ovih kon-

¹³ Dostupno na: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/mercenaryconvention.html>

vencija. Individualna kaznena odgovornost propisana je u Drugom protokolu Haške konvencije za zaštitu kulturnih dobara (Henckaerts i Doswald-Beck, 2009.:530).

Gore postavljena načela su načela običajnog prava primjenjiva na povrede kako u međunarodnom tako i u unutarnjem sukobu. Da bi se u vezu dovela država i privatna vojna kompanija potrebno je napraviti poveznicu između aktivnosti kompanije i vršenja javne vlasti države. Unutarnjim kaznenim zakonodavstvom stvara se obveza pojedinaca i pravnih osoba da uzajamno poštuju prava drugih, a na međunarodnom planu se države obvezuju da će kroz implementaciju odredaba međunarodnog prava poštivati ljudska prava. U prvoj fazi uspostavlja se odnos između pojedinca i države. S internacionalizacijom prava uspostavlja se relacija između država, a zbog povrede prava iz opusa međunarodno zagwarantiranih prava iz humanitarnog prava može se pokrenuti i mehanizam u Vijeću sigurnosti na temelju Povelje Ujedinjenih nacija Glava VII.

Prema članku 29. Opće deklaracije o ljudskim pravima svatko ima obvezu prema zajednici, a norme međunarodnih ugovora koje su države prihvatile odnose se na sve subjekte unutar države, a ne samo na države kao potpisnice tih ugovora (Abrisketa, 2007.:11). Može se konstatirati da se promijenila slika i priroda sukoba tako da se u novim uvjetima postavlja pitanje primjene međunarodnog humanitarnog i kaznenog prava na nove subjekte koji se pojavljuju i koji se tretiraju kao kvaziagenti država u kojima nastaju i koje ih kontroliraju, nadziru i daju dozvolu za osnivanje. Većina njih je u privatnom vlasništvu dok je manji broj osnovan od strane država.

Potrebno je napraviti distinkciju u dvostrukoj prirodi ovih kompanija koje se mogu u startu opredijeliti ili kao vojne ili kao sigurnosne kompanije ili čak u jednom trenutku mogu biti vojne, a u drugom sigurnosne. Pri tome je veoma teško utvrditi kada koja od tih kompanija djeluje kao ona koja primjenjuje vojnu silu, a kada policijsku ili uopće neborbene aktivnosti. Ovu razliku zamagljuje upotreba osobnog suvremenog oružja i opreme velike vatrene moći koja otežava razlikovanje snaga za sprovođenje zakona od vojnih snaga. Ukoliko se na njih primjenjuju standardi koji se odnose na plaćenike, onda će se one tretirati kao zločinačke organizacije i počinitelji ratnih zločina. Kako države koje ih osnivaju ipak više ili manje na njih u vanjskim poslovima prenose dio javnih ovlasti, to bi značilo da i države koje provode takvu politiku krše međunarodno humanitarno pravo, a pri tome žele ostati podalje od svega. To otvara pitanja vojnih intervencija i brojnih problema. Zemlje za takve stvari moraju uzeti u obzir brojne posljedice, dok kompanije na takve stvari gledaju kao na biznis, cilj, ishod i cijenu posla, "i ono što one rade nije rezultat socijalnog konsenzusa" (Abrisketa, 2007.:12). Sljedeća situacija je da neke kompanije uzimaju i ugrađuju ograničenja međunarodnog humanitarnog i kaznenog prava u vlastiti kodeks, ali on nije temelj za sankcioniranje njenih članova. S obzirom na to da će većina budućih humanitarnih intervencija uključivati privatne kompanije koje su mnogo efikasnije nego plave kacige i koje su pod nejasnom politikom vlada i UN-a, javlja se potreba nove regulacije takvih kompanija.

Angažiranjem privatnih kompanija u svrhu vojne intervencije širom svijeta, vlade zapadnih, ali i drugih zemlja mogu odahnuti, jer s njima kao pridruženom i produ-

ženom rukom moraju obraćati manje pažnje na sva pitanja odgovornosti prema unutarnjoj i vanjskoj politici. Kako se one mogu tretirati na više različitih načina, tako je i pitanje njihove legitimnosti diskutabilno (Nyamuya i Sheehy, 2006.:10). U citiranom radu "Privremene privatne vojne kompanije u međunarodnom pravu: Neregulirana 'zlatna groznica'" kaže se da "apsolutna zabrana plaćeništva suprotno općem mišljenju ne postoji u međunarodnom pravu" (Nyamuya i Sheehy, 2006.:10), jer iako te firme imaju odlike plaćeništva, međunarodno pravo nije ih uspjelo u potpunosti smjestiti u ove odredbe jer su one vrlo različite i obuhvaćaju širok spektar aktivnosti.

Ukoliko kompanije mogu izbjeći samo jedan od uvjeta navedenih u članku 47. Prvog dopunskog protokola ili u Konvenciji UN-a, onda one nisu plaćenici. Malo je vjerojatno da će se na njih odnositi stavak c) koji se odnosi na motivaciju, vjerovatno će se na njih protegnuti široko tumačenje stavaka a) i b) dok će pod ostale stavke biti lako podvedene. Posebno je značajan onaj koji govori da su plaćenici stranci (Scheimer, 2009.:623, 629). Stavak a) odnosi se na to da su plaćenici posebno unajmljeni za oružani sukob bez obzira je li on unutarnjeg ili međunarodnog karaktera. Drugi je uvjet da se oni unajmljuju za borbu, da direktno sudjeluju u borbi radi nanošenja gubitaka protivniku, a ne za neborbene ili sigurnosne aktivnosti. Stoga mora postojati poveznica između radnji koje poduzima privatna vojna kompanija i nanošenja štete neprijatelju, tako da se u modernim uvjetima ratovanja i korištenja modernih sustava ratovanja koji djeluju na daljinu, to mora uzeti u obzir kod tumačenja njihove uloge. Kad nema direktnog fizičkog kontakta s neprijateljem, mora se prosuditi prava priroda djelovanja. Stavak koji se odnosi na novac, dobit kao i motivaciju, ne može se primijeniti na kompanije, jer je njihov primarni cilj u svakom slučaju zarada, a kompanije svojim zaposlenicima isplaćuju više novca nego što je to slučaj s redovnim oružanim snagama, u odnosu na sličan čin ili funkciju. U svakom slučaju u komercijalnom smislu ne može se povući paralela između državnih oružanih snaga i privatne kompanije. Također, zahtjev da su plaćenici stranci može se primijeniti na kompanije jer one unajmljuju osobe svih državljanstava, a zahtjev da nisu dio oružanih snaga može se djelomično primijeniti. Odredba o plaćeništvu nikako se ne može primijeniti u slučaju kad su kompanije unajmljene od strane oružanih snaga države ili od strane službene vlade i od njih primaju naređenja, ili kao predstavnici oružanih snaga trećih zemalja.

REZOLUCIJE GENERALNE SKUPŠTINE KOJE TRETIRAJU PITANJA PLAĆENIKA

U 1967. godini UN-ovo Vijeće sigurnosti usvojilo je prvu rezoluciju u kojoj je osudilo bilo koju državu koja inzistira na dopuštanju ili toleriranju novačenja plaćenika s ciljem da se sruše vlade članice UN-a. Pozvane su vlade da osiguraju teritorij svojih država i državljane kako se ne bi koristili za planiranje subverzije, novačenje, osposobljavanje i transport plaćenika. Slijedila je serija rezolucija koje osuđuju upotrebu plaćenika.

Generalna skupština donijela je 1968. godine rezoluciju koja tretira plaćeništvo. Rezolucija 2395. osuđuje i apelira na sve zemlje da na svojem teritoriju poduzmu mjere radi sprečavanja novačenja ili osposobljavanja bilo koje osobe kao plaćenika koji bi bio angažiran u kolonijalnom ratu protiv suvereniteta afričkih država koje su pod portugalskom dominacijom¹⁴ (Nyamuya i Sheehy, 2006.:11). Prema Rezoluciji 2465. "Deklaracija o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima", a koja se odnosi na praksu korištenja plaćeništva protiv narodnoslobodilačkih pokreta i kojom se ta praksa proglašava ratnim zločinom, a plaćenici stavljaju izvan zaštite, te se pozivaju vlade svih zemalja da to isto učine u svojim zakonodavstvima u formi zabrane za vlastite građane (Nyamuya i Sheehy, 2006.:11).¹⁵ To je ponovljeno u Rezoluciji Generalne skupštine broj 2548., kao i u Rezoluciji iz 1970. godine broj 2708. i Rezoluciji broj 2625., 2708., 2727., 3103. Godine 1973. usvojena je Rezolucija Generalne skupštine broj 3103. "Deklaracija o temeljnim načelima legalnog statusa boraca protiv kolonijalne i strane dominacije i rasističkih režima" (*Declaration on Basic Principles of the Legal Status of the Combatants Struggling against Colonial and Alien Domination and Racist Regimes*) označivši da je plaćeništvo protiv navedenih pokreta kriminalni čin, a oni sami kriminalci.

UN-ova Generalna skupština je 14. prosinca 1979. godine u rezoluciji podržanoj od strane 26 zemalja uputila zahtjev za donošenje međunarodne konvencije protiv novačenja, korištenja, plaćanja i osposobljavanja plaćenika, a pozvane su sve zemlje da osiguraju administrativne i zakonske mjere za suzbijanje navedenog na njihovom teritoriju (Gaultier et al., 2001.:16).

U Rezoluciji 34/140. odlučeno je da se razmotri donošenje međunarodne konvencije u kojoj bi plaćeništvo bilo izvan zakona u svim svojim oblicima te da je kao takvo, zajedno s ubojstvom, piratstvom i genocidom, univerzalni zločin i prijetnja miru i sigurnosti. U 1980-im godinama pokrenute su nove rezolucije koje su gledale na plaćeništvo kao aktivnosti protivne načelima međunarodnog prava, teritorijalnog integriteta, neovisnosti i nemiješanja u unutarnje stvari države.

UN-ova Komisija za ljudska prava oformila je ured za Posebnog izvjestitelja o plaćeništvu (*Special Rapporteur on Mercenaries*), da kontinuirano prati globalne trendove i one na nivou država koji se tiču plaćenika. Nakon toga je nastala i posebna UN-ova Radna skupina za plaćeništvo (*Special U. N. Working Group on Mercenaries*) sa zadatkom da prati aktivnosti plaćenika i privatnih kompanija (Scheimer, 2009.:618).

UN-ova Komisija za ljudska prava je Rezolucijom od 9. ožujka 1987. godine odlučila da za visokog povjerenika imenuje osobu s međunarodnom reputacijom. (Gaultier et al., 2001.:1). Rezolucija sadrži odluku da se povjerenik imenuje na godinu dana sa zadaćom da prati pitanje plaćenika i kršenja ljudskih prava i prava naroda na samoodređenje. Predsjednik komisije, nakon konzultacije s ostalim članovima, imenuje povjerenika pazeći pritom na njegove referencije. Visoki povjerenik će tražiti

¹⁴ G.A. Res., 2395, U.N. GAOR, 23d Sess., 1730th mtg., at 8, U.N. Doc. A/7352 (1968).

¹⁵ G.A. Res., 2465, U.N. GAOR, 23d Sess., 1751st mtg., U.N. Doc. A/ L560/Rev. 1, A/L. 561/Add.1, A/L. 563.

i primati informacije od vlada, specijaliziranih agencija, međuvladinih i nevladinih organizacija. Upućen je i zahtjev Generalnom sekretaru UN-a da vlade pozove na suradnju te da se povjereniku pruži sva neophodna pomoć.

Posebni izvjestitelj o plaćeništvu naznačio je 1988. godine da su OAU-ove konvencije prvi instrument međunarodnog kaznenog prava koji se odnosi na plaćeništvo.

Taj instrument je odredio i mjere koje države moraju implementirati u svoje kazneno pravo. Konvencija je ipak propustila zabraniti državama da unajmljuju plaćenike. Konvencija je zabranila unajmljivanje plaćenika protiv oslobodilačkih pokreta, čime je onemogućeno da mnoge slabe vlade unajmljuju plaćenike radi stabilizacije unutarnjih prilika, čime su stvoreni uvjeti za nastanak plaćeništva koje je na višem organizacijskom nivou i bolje opremljeno u svrhu podrške vladama i osiguranja eksploatacije ključnih resursa od strane multinacionalnih kompanija.

Problem plaćeništva unutar rezolucija kao obvezujućih pravnih izvora ima sljedeće karakteristike:

- Rezolucije Generalne skupštine uglavnom se tiču pojedinačnih konflikata.
- Rezolucije uglavnom šire gledaju na pitanja koja tretiraju u odnosu na međunarodno običajno pravo, pa time i nisu same postale običaj.
- Generalna skupština UN-a prema povelji iste organizacije nema ovlast da na bilo koji način utječe na međunarodno običajno pravo, pa te rezolucije ne predstavljaju stvaranje tog prava, nego je prije riječ o kristalizaciji tog prava, o praksi država i *opinio juris*.
- Odnos UN-a prema plaćenicima u svjetlu je borbe za samoodređenje država.
- Pitanje preciznijeg definiranja plaćeništva otvoreno je pitanje u kontekstu novih operacija (Nyamuya i Sheehy, 2006.:13).

KLASIČNI PLAĆENICI VS. KOMPANIJE

Sve ove konvencije o plaćeništvu imaju tri zajedničke slabosti. Prvo, konvencije protiv plaćeništva usmjerene su prostorno i događajima protiv plaćeništva kojim se narušavaju ljudska prava i prava na samoodređenje nacija u postkolonijalnoj Africi.

Drugo, za kažnjavanje su odgovorne države i taj progon nema smisla te do njega neće nikada doći kad su te iste države umiješane u organiziranje plaćeništva. Posebno je otežan progon kad se privatne vojne kompanije angažiraju izvan same te države i u zemlji koja je preslaba da bi i sama mogla provoditi progon.

Treće, postojeće međunarodno pravo ne regulira direktno status vojnih kompanija koje angažiraju države ili međunarodne organizacije u vojnim ili humanitarnim intervencijama, ali postojeće pravo uz kreativno tumačenje i dubinsko shvaćanje njihove uloge može biti dostatno za tumačenje pravnog položaja istih i njihovog razlikovanja od plaćenika. Složenost tumačenja svih mogućih situacija najbolje se vidi u slučaju kad konvencija UN-a isključuje odgovornost pojedinaca koje je poslala njihova država po službenoj dužnosti i kao pripadnike njihovih oružanih snaga. Prema američkom tumačenju u obzir se mogu uzeti savjetnici i kontraktori.

Pitanje tržišta ponude i potražnje za vojnim uslugama ostalo je otvoreno i neregulirano i tu prazninu popunjavaju klasični plaćenici i oni okupljeni oko kompanija iz zemalja koje su u bliskoj prošlosti preživjele rat. Te kompanije nude osnovne vojne usluge, a veće kompanije sa Zapada više ili manje pokrivaju segment sigurnosti na visokom stupnju taktičke specijalizacije i mobilnosti.

Još nijednim aktom nije regulirana borbena uporaba kompanija kao ratnog aparata u većoj mjeri, a s obzirom na to da se svi uvjeti koji definiraju plaćenika moraju dokazati, odnosno moraju biti kumulativno ispunjeni što je vrlo teško, ograničavaju države u suzbijanju plaćeništva.

Ključni faktori za dokazivanje plaćeništva su motivacija plaćenika i reaktivna kompenzacija (Nyamuya i Sheehy, 2006.:19) uz element aktivnog statusa borca uključen u članak 47. Prvog dopunskog protokola iz 1977. godine stavak 2. Iz navedenog stavka proizilazi da plaćenik direktno sudjeluje u neprijateljstvima kao nelegitiman borac, uz uvjet koji je negativno definiran, da nije poslan od strane države koja nije strana u sukobu na službenom zadatku kao pripadnik oružanih snaga te države što se definira u članku 47.,1(f).

To bi značilo da se kontraktor može promatrati i kao civilna firma te kao takav nije dio vojne sile nego je priključen, dok se s druge strane može promatrati i kao dio oružanih snaga države koja ga šalje čim ona odobri njegov angažman. Posljedično proizilazi zaključak „da privatne kompanije, odnosno kontraktori nisu plaćenici, jer uključenost države je ključna za razlikovanje od ostalih boraca, a kontraktori su povezani s državom na više način. Kompanije su pravne osobe u skladu sa zakonima države i kao takve su prepoznate u zemljama u kojima djeluju po njihovim zakonima, a same se periodično podvrgavaju kontroli i licenciranju. One su voljne surađivati s matičnom zemljom u razmjeni informacija i kao takve su joj na usluzi. One teže tome da budu kvazidržavni agenti i da djeluju u interesnom području svoje matične zemlje u inozemstvu. Njihovo osnivanje nije jednokratno nego se osnivaju kao korporacije s neodređenim trajanjem. Kompanije nastoje da ne budu pogođene lošim procjenama kroz lošu korporativnu reputaciju pa paze gdje i kome pružaju usluge za razliku od slobodnjaka koji imaju često suprotstavljene motive, od novca do ideologije i avanturizma.

Kompanija se može smatrati produženom rukom države čim je država unajmi ili je osnuju i licenciraju njezini službeni organi, ali u drugim slučajevima ne mora postojati ta veza između države i kompanije. U slučajevima kad su sigurnosne kompanije unajmljene od strane multinacionalnih kompanija ili nevladinih organizacija, upitna je mogućnost nadzora nad aktivnostima kontraktora kao i nad nasiljem i kršenjem ljudskih prava.

Vlade preferiraju privatne vojne kompanije kao izvršitelje poslova jer one pružaju neke vrste usluga jeftinije i efikasnije nego što bi to mogle njihove oružane snage u istim uvjetima za određene vrste poslova. Pojava velikog broja kompanija na tržištu dovela je do snižavanja cijena angažmana i posljedično svakodnevno kupovanje malih kontraktora od strane velikih.

Stoga se regulacija odnosa između države i kontraktora, kao i odnos kompanija i UN-a i drugih organizacija, može ostvariti na državnom ili međunarodnom nivou ovisno o njihovim sponzorima koji i preuzimaju odgovornosti za njihove aktivnosti i potrebe da one prihvate nadzor nad svim nivoima operacija od strane iskusnih eksperata iz toga područja (Adebajo i Sriram, 2000.:18).

U svakom slučaju, najveće šanse za dobivanje posla na legalnoj osnovi, ne samo za sigurnosne poslove nego i za vojne misije u cjelini, ima firma koja svojim kapacitetima i svojom reputacijom odražava poželjnog partnera snažnih i čistih ruku, a ostali će biti i dalje klasični plaćenici koji djeluju u sivoj zoni.

Ono što se spočitava privatnim sigurnosnim kompanijama nedostatak je odgovornosti prema povredama ljudskih prava, dok su za poštivanje humanitarnog i ratnog prava odgovorne službene oružane snage države (Gaultier et al., 2001.:13). Privatni vojnici kao vojnici slobodnjaci koji rade za ugovoreni honorar uvijek više preferiraju one poslodavce koji bolje plaćaju, ali privatne vojne i sigurnosne kompanije iz mnogo su više razloga prihvatljivije za privatne vojnike. Oni osim zarade nude i mogućnost hitne medicinske pomoći i evakuacije, kao i bolju organizaciju operacija u kojima sudjeluju (Adebajo i Sriram, 2000.:4). S druge strane, slobodni plaćenici neovisni o kompanijama idu u one tržišno-ratne niše gdje privatne vojne kompanije nisu prisutne. Slobodni plaćenici ne važu toliko etičke i druge šire socijalne i političke posljedice svog anagažmana kao što to čine privatne kompanije.

ZAKLJUČAK

Kao što je u uvodu naglašeno, problem rada je teorijska analiza uvjeta za regulaciju statusa privatnih vojnih kompanija u svjetlu međunarodnog humanitarnog, ratnog i kaznenog prava i kriteriji za diferenciranje ovih kompanija od klasičnih plaćenika ili zločinačkih organizacija po međunarodnom kaznenom pravu. U radu je analizirano haško i ženevsko pravo kao i rezolucije UN-a, regionalni izvori prava, izvršena je podjela kompanija i diferenciranje s obzirom na specifične zadatke koje obavljaju tijekom oružanih sukoba, a koje su od značaja za dobivanje ili gubitak određenog statusa u oružanom sukobu. Također, ukazano je na specifičnosti problema plaćenika u Africi kao i regionalnog napora na njegovom suzbijanju kao glavnog poprišta upotrebe individualnih plaćenika. Ukazano je na trendove u ovoj specifičnoj industrijskoj grani u kojoj države i međunarodne organizacije stvaraju ili se oslanjaju na privatne vojne kompanije kao svoje produžene ruke radi olakšanog izvoza ratne ili intervencionističke politike, provođenja mirovnih i humanitarnih operacija u svijetu bez mnogo socijalne i političke debate. Možda postoje prednosti privatnih vojnih kompanija kao profesionaliziranog borbenog aparata u odnosu na nacionalne oružane snage, ali one nose sa sobom brojne pravne, političke, socijalne i humanitarne dileme. Generalno postoje zajedničke slabosti u svim konvencijama o plaćeništvu. Prvo, za kažnjavanje su odgovorne države i taj progon nema smisla i do njega neće nikada doći čim su te iste države umiješane u organiziranje plaćeništva. Većina akata je regionalno usmjerena na Afriku i borbu naroda na samoopredjeljenje, a

problem je i dokazivanje uvjeta iz konvencija. Svi uvjeti koji definiraju plaćenika moraju se dokazati, odnosno uvjeti moraju biti kumulativno ispunjeni, a to je vrlo teško, i predstavljaju ograničenje države u suzbijanju plaćeništva. Ključni faktori za dokazivanje plaćeništva su motivacija plaćenika i naknada koju prima, strana državljanska pripadnost kao i element aktivnog statusa boraca koji su uključeni u članak 47. Prvog dopunskog protokola iz 1977. godine. Ukoliko kompanije mogu izbjeći samo jedan od uvjeta navedenih u članku 47. navedenog Protokola ili u Konvenciji UN-a onda one nisu plaćenici.

LITERATURA:

- Abrisketa, Joana (2007.) *Blackwater: Mercenaries and International Law*. Madrid: FRIDE – Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior.
- Adebajo, Adekeye – Chandra Lekha Sriram (2000.) "Messiahs or Mercenaries? The Future of International Private Military Services". *International Peacekeeping*7(4):129-144.
- Brnardić, Vladimir (2009.) "Naoružanje šibenske vojne posade sredinom 15. stoljeća". U: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanost Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti*, 26 (siječanj). Str. 59-70.
- Gatman, Roj – Rif, Dejvid (2003.) *Leksikon ratnih zločina –ono što bi javnost trebala da zna*. Beograd: Samizdat B92.
- Gaultier, Leonard et al. (2001.) *The Mercenary Issue at the UN Commission on Human Rights: The Need for a New Approach*. London: International Alert.
- Henckaerts, Jean-Marie – Louise Doswald-Beck (2009.) *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kinsey, Christopher (2008.) "International Law and the Control of Mercenaries and Private Military Companies". *Cultures & Conflicts*. 26 juni. Dostupno na URL <http://conflicts.revues.org/index11502.html>
- Mason, R. Chuck (2009.) *U.S. - Iraq Withdrawal/Status of Forces Agreement: Issues for Congressional Oversight*. Congressional Research Service.
- Nyamuya Maogoto, Jackson – Benedict Sheehy (2006.) "Contemporary Private Military Firms Under International Law: An Unregulated 'Gold Rush'" *Adelaide Law Review*, 26(2):1-23.
- MAJ Puls, Keith E. (2005.) (ur.) *Law of War Handbook*. Charlottesville, Virginia: International and Operational Law Department, The Judge Advocate General's Legal Center and School.
- Scheimer, Michael (2009.) "Separating Private Military Companies From Illegal Mercenaries in International Law: Proposing an International Convention for Legitimate Military and Security Support that Reflects Customary International Law". *American University International Law Review* 24 (3): 609-646.

International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, 4 December 1989, ICRC, International Humanitarian Law – Treaties & Documents, Dostupno na: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/530>

OAU Convention for the Elimination of Mercenaries in Africa 1972, O.A.U. Doc. CM/433/Rev. L, Annex 1 (1972.), University of Minnesota, Human Rights Library, Dostupno na: <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/mercenaryconvention.html>

Ženevske konvencije za zaštitu žrtava rata iz 1949. i Dopunski protokoli, MEĐUNARODNI KOMITET CRVENOG KRSTA, NID d.j.l., Sarajevo, 1999.

MERCENARIES, PRIVATE MILITARY COMPANIES AND THEIR TREATMENT IN INTERNATIONAL LAW

Adnan Duraković

Summary

The nature of modern inter and intrastate relationships and the need of countries to achieve the interests, maintain stability and other goals at international and local level induce them to use mercenaries, individuals with the second oldest profession in the world. Although the individual mercenaries have not disappeared, the extent and the use of their services changes with the introduction of new form of private military forces in the shape of private military companies. The paper discusses some aspects of regulation of these issues in international law.

Keywords: mercenaries, private military companies, international law of war, international humanitarian law, international criminal law

